

Fran Albrecht:

V mrtvih nočeh.

Teden dni je deževalo neprestano. Pol ure se je usipal tih, droben, pršeč dež, tik nato pa se je razlilo s črnega neba kakor ob vesoljnem potopu, da so debele in težke kaplje vode razbijale ob steklo oken in je siva, motna mlakuža preplavljala umazane ulice — spet nato pa je postalo nenadoma vse tiho. Ozračje se je pomirilo, prenehalo je liti, v sivotežak dan se je izgubilo par žarkov solnčne svetlobe, vsak trenotek se je moralo javiti solnce, veličastno pomladno solnce. Ni se javilo. Iznova je jelo pršeti s tihim igličastim dežjem, s svojo monotono, neznosno enoličnostjo in dan se je spet odel v svoj mrki, žalobni pajčolan. In tako se je ponavljalo venomer teden dni, dan za dnem, vedno ista pesem, isti refren. Zdelo se je nazadnje, da ne bo nikoli konec tega pršenja in prhutanja, da ne bo nikoli več obsijalo solnce s svojo čilo lepoto in jasnino te žalostne zemlje. Le polmrak in dež, ta škropeči tihi dež, kakor počasno, trudno umiranje . . .

Mesto je ležalo kot v grobu; maloštevilni ljudje pa so zaviti do nosu v svoje plašče begali kot sence križem ulic z zlovoljnimi obrazi, srditimi očmi in stisnjenimi ustnami ter so se prepirali sami s seboj.

Tudi Ivan Štefula se je prepiral s samim seboj, ko je hodil po svojem ozkem kabinetu visoko gori nekje v črni hiši, — hodil od vrat do okna, od okna do vrat, zadeval se ob pohištvo, preklinjal in ogorčeno protestiral ter ni mislil ničesar. Tupatam se je potipal za čelo in za sence, ki so mu gorele kakor razpaljene.

— In vendar ne producirajo niti ene pametne misli ti ničvredni možgani, ki mi kar gorijo v blaznem plamenu . . . je zakričal končno srdito skozi zobe ter z vso silo treščil s pestjo ob svojo razbolelo glavo.

Nato je za trenotek obstal in zopet nadaljeval svojo pot doligori-goridoli. Stol, ki je stal ob pisalni mizici, ga je zadel naravnost v komolec. Štefula je vdaril srdit s peto ob tla in odrinil stol neravno proč. Pri oknu je obstal, zavzdihnil in naslonil svoje vroče, izmučeno čelo ob rosno steklo ter je s praznimi, brez konca žalostnimi očmi motril ta sivi, umazani dan.

— Toliko sem pričakoval in zdaj noče, noče priti! se mu je trudno in težko izvilo iz grla. Sedem dni je, kar pričakujem pomladi, sedem brezkončnih mrtvih noči — a ni je, ni je od nikoder! Morda ne pride nikoli več . . . Morda je zdaj konec vsega, konec sveta! In mi vsi se potopimo v umazani povodnji . . .

Poleg okna je stal belo prevlečen oguljen fotelj in vanj se je resignirano brez volje zgrudil Ivan Štefula. Z rokama si je stiskal glavo, z zobmi si je grizel ustna ter ni mogel drugače, da je v svoji onemoglosti tožil in ječal brez prestanka.

— Takšno življenje, takšno življenje, mili Bog! je ponavljal venomer in kot mlado, sentimentalno dekletce bi se razjokal do solz, da je znal še jokati s svojimi suhimi očmi. Tako ubogo in revno, tako prazno in brezbarvno je to življenje! Vso dušo so mi že razžrle te noči, vso kri, vso moč je izsesal iz mene ta prokleti dvom! . . . Ničesar drugega nočem, nego samo odgovor na vprašanje: Ali je moje življenje vredno življenja? Kdo mi odgovori?

Ivan Štefula je vstal iz fotelja in se ozrl po svojem kabinetu, nemem in mračnem, kakor se slab govornik ozira nezaupljivo po svojih poslušalcih. In tišina, v katero je že nešteto krat palo to vroče vprašanje razdvojenega srca, je molčala tudi tokrat. In Ivan Štefula se je spet zgrudil v fotelj.

— Oh, saj vem, da je v meni samem skrit odgovor na to, da se bo razodelo vse samo obsebi, ko bo izzorelo v času. Tako je govoril in bil uverjen, da se bo razrešilo vse nenadoma, čez noč, spomladi, ko bo prišla in se mu razodela, bolniku s krasoto mlade kraljice in mu z milostnim nasmehom da silo novega življenja, ali pa ga s svojo solnčno roko mrzlo zavrne, naj pogine. Tako silno in bolno je čakal pomladi s svojim edinim, beraškim upanjem, ki si ga je drznil še gojiti!

— In zdaj dežuje, dežuje neprestano . . . Zdi se, da se je celo nebo zaklelo proti meni in me hoče ugonobiti . . .

In znova je jel preklinjati življenje, to svoje ubogo tako brezbarvno in prazno življenje. In s prstmi si je zaril v lase, z zobmi si je razgrizel ustna, z nogami je drsal nervozno po podu semintja. Potem pa se je kar nenadoma in nepričakovano z vsem svojim drgetajočim telesom in s povzdignjenimi rokami vrgel iz fotelja in zdrknil pred svojo posteljo, stoječo ob nasprotni steni pri oknu, na kolena. Svoje razžarjene oči je kakor v asketskem zamaknjenju vpri na sliko, visečo na steni nad posteljo, predstavljajočo žensko telo, tako vse belo in bleščeče, kakor izrezano iz srebra, zastrto

samo s kopreno prozorne megle ranega jutra, vstajajoče z razpletenimi lasmi, vihrajočimi in zlatimi od solnca, iz črnih prepadov razpenjenih morskih valov — simbol zmagovitosti, ljubezni, mladosti in lepote —: Venus Anadiomene.

Pred njo se je vrgel Ivan Štefula na kolena in k nji je molil, kakor v histerični pijanosti in nenadnem izbruhu abnormalnosti: Ah, pridi in usliši moje vdane molitve! Ti solnčna in vedra, usliši ječanja skrušenega in onemoglega, do najglobljih globin ranjenega srca! Usliši izgubljenca, ki se opoteka skozi te mrtve noči, pijan svoje lastne mladosti! Usliši ga ter razženi njegove dvome, razsvetli laž od resnice, loči moč in onemoglost, pot navzgor in navzdol, vero in nevero — naliž mu v dušo sladkopekočega ognja vsega spoznanja! In odreši me samega sebe . . . In daj mi karkoli — življenje ali pogin, samo da stopim trdno, kakor stopi mož! Ne daj, da bi se utopil v svojih dvomih, da bi ugasnil v teh črnih, mrtvih nočeh, da bi se pogreznil v tolmunih svojih kalnih sanj! Zato mi pokaži pot: ali je moje življenje vredno življenja?

Tako je končal Ivan Štefula svojo čudno molitev, ki jo je bil molil bolj s srcem nego z ustmi, a z vso notranjo vznesenostjo in ognjevitostjo mladega pogana, ki kleči pred ženskim telesom in dviga k njemu svoje roke kakor k Bogu. Kot da se je iztreznil iz trenutne omotice, je brzo vstal in se obrnil proč. Čez njegov blede vijoličnosivi obraz je šla temna rdečica, kakor da se sramuje pred samim seboj.

— Bedarija, kakšna neumnost! Ako sem se že resnično čisto poidijotil, naj me vsaj vtaknejo kam v norišnico . . . kamor hočejo! To imam od teh prokletih knjig . . . K vragu vse skupaj! — Tako je govoril mračno vase, vzel pelerino in klobuk ter se napotil naravnost v gostilno.

To je bil zaključek in finale vsega dejanja in nehanja, vsega obotavljanja in zdvajanja Ivana Štefule zadnji čas. Pa če je v gostilni družba, ali če je ni — šel je tja, da bi v vinu potopil in zamoril, kar ga je razjedalo in mučilo s toliko neukrotljivo silo, kakor je to mogoče samo pri nenavadno senzitivnih ljudeh s skoro bolno finimi živci in z enako malo odporno silo. Šel je tja, „da bi mogel spati potem v teh prokletih mrtvih nočeh“, kakor se je izražal sam. Živel je tako vso zimo, dobro vedoč, da se bo na ta način samo ugonobil.

Kaj zdravje in vse drugo — to je za srečne ljudi — samo pozabiti, iztrgati, zamoriti! je bila njegova stereotipna fraza. Vino ga je seve le še bolj razvnelo, mu vzelo še tisto malo moči in energije, netilo njegov dvom o vsem in o sebi samem ter ga na-

pravilo brez moči, brez volje, brez vere in upa. In tako se je dogodilo, da ga je tik pred pomladjo vsega razkljuval globok obup, ki je bil tako zelo pomešan s samozaničevanjem, da ni mogel več prenašati tega. „Končati — smrt je edini konec!“ si je dejal s slabotnim brezupom samomorilca.

— Izgubljenec, človek brez volje, brez vsake energije pač ni vreden, da živi, ker je neraben za življenje — torej — —, tako se je označil in strah mu je zagomazel po kosteh, ko je pomislil na ta neizgovorjeni, tako primitivni, a vendar tako brezobzirno logični sklep. — In še bolj se je vdajal popivanju. Kadar pa je skušal spati, mu je po omoteni izmučeni glavi in srcu zašumelo nebroj težkih, pregrenkih očitanj, ki so ga zbadala in kljuvala kakor strupeni kačji pik. Oglašali so se skriti podzavestni glasovi, ki jih je on tako sovražil kot samega sebe, a jih nikakor ni mogel udušiti. S kletvami in vzdihmi skrajno nezadovoljnega človeka se je tedaj premetaval po postelji ter siloma zatiskal oči pred strašnimi vizijami, ki so se kopičile pred njegovo dušo, samo da bi mogel spati, slednjič spati! Ni mu bilo dano: v glavi je šumelo, v srcu je kljuvalo. Vstajal je, hodil po kabinetu gorindol, dolingor, sedal k pisalni mizi, jemal knjige v roke ... a zopet: v glavi je šumelo, v srcu je kljuvalo.

— Kam bi se del, moj Bog, kam bi se del?

Odgovora pa ni bilo od nikjer.

Ko je posijalo jutro, je hodil na ulico z bledim prepalim obrazom, s svetlimi, udrtimi očmi, z njim pa je hodil — kot veren drug, neviden vsem: njegov zli duh.

To je bilo življenje Ivana Štefule, ki je čakal, „da se bo vse odločilo“. „Vse“ je bilo tisto, kar je s tragičnim zanosom imenoval: živeti ali poginiti ...

— Spomladi! si je zatrjeval, mora se odločiti, ko tako težko pričakujem pomladi, kakor še nikoli v svojem življenju! In — ali živim naprej — o drugačno bo pač tisto življenje! — ali pa poginem ... Aut-aut — vseeno! Odločilo pa se bo! — —

Krog polnoči se je tisti večer povrnil Štefula domov. Nažgal si je svetiljko in gledal okrog sebe z začudenim in zmedenim pogledom, kakor ljudje, ki zaidejo po pomoti v tuje stanovanje.

— Bogami, tako sem spet tam kot prej ... se je pogovarjal s samim seboj in jezik se mu je zapletal v nerazločno besedičenje. — Tako se mi je zdelo, da ... Pa saj je to moje domače ognjišče ... moja ječa, moja temnica!

Zasmejal se je naglas, nato pa se zamislil.

— Čemu neki kolovratim tako vse noči naokoli, kakor da bi iskal samega sebe? Saj sem vendar tod doma . . . Oj, prokleto! je nenadoma vzkriknil in planil s stola, kamor se je bil vsedel, — spet se pričinja stara komedija . . . Kljuje, kljuje . . . prav kakor Prometeju nekoč! . . . Ah, fej, kaka veličastna, poetična primera! Saj tam so bili vendar orli — veliki črni orli in so kljuvali po drobovju in so s kremplji grebli po vročem živem mesu . . . Mene pa koljejo smeti — da, to so moji kragulji! Prometej, ki je ugrabil ogenj iz nebes, je bil junak, titan, jaz pa — tápica, tápica . . .

Pričel se je s pestjo biti ob prsi in je kričal kakor obseden: Proč, hudič! Proč, smeti! Ne dražite me, ne rvajte! . . . Ali vas še nisem ugonobil? Saj sem se napil!

Stopal je trdo po izbi in je srdito gestikuliral z rokami. Ko se je nekoliko spokojil, je stopil k oknu. Tam je še vedno pršelo, drobno in tiho ter v črno noč zamolklo prepevalo svoje enakomerne, zategnjene melodije kakor monotono, trudno umiranje . . .

— Študirati je pač treba. Izpite imam, dolžnosti . . . in v delu je edini blagoslov, edina sladkost, pravijo, se je resno in urno okrenil od okna in sedel k pisalni mizi. — Samo vdajati se ne tem obupnim mislim! — Odprl je knjigo in čital. Oči pa so se mu solzile neprestano in se zapirale same ob sebi in misli so blodile bogve kam vstran. Prečital je stavek in ga hkrati pozabil.

— Ne gre, nič več ne gre. Snoči ni šlo, danes ne gre in jutri ne pojde in pojutranjem in nikoli več! O Bog, saj ne zmorem ničesar več! Ves sem se izgubil, velik greh sem napravil nad samim seboj!

Zastrmel se je od knjige vstran in pred njegovim očesom se je razprostrla v neskončnost segajoča siva peščena plan. Nobenega človeka ni tam, nobene živali, nobene rastline, le on sam sredi smrtne puščave ves gol s svojim slabotnim telesom, ves ubog, izgubljen in zavržen. — Tedaj se mu je streslo vse telo, oči so se mu izbuljile od nenadne silne groze, s trepetajočo desnico si je otrl mrzlo čelo. Ko se je zavedel, se je naslonil na mizo in razjokal bi se bil do solza od te brezmejne zapuščenosti, ki jo je občutil v svojem srcu.

Vzel je kozarec vode in ga izpil na dušek. Nato pa se je z energičnim sunkom dvignil s stola in stopil z močnim korakom.

— Ne, še je čas! Kaj zato, če ne zmorem več, da, kaj zato, če ne zmorem niti toliko kot drugi — kaj zato? Nič mi ni treba

obupavati! Z delom in vztrajnostjo se doseže vse, to ni gola fraza! Živeti se pravi živeti in delati se pravi delati! Kaj nadčlovek, kaj titan, kaj Prometej! Svet ne obstoji samo iz njih in zaradi njih! Jaz ne bom grabil ognja iz nebes, jaz ne ... ko je vse skupaj laž! Fantazije za nezrele osemnajstletne fante! S fantomi slepijo našo domišljavost in skušajo laskati našemu samoljubju, pa zastrupljajo nas lahkovjerne ljudi z nedolžnimi dušami in sanjarskimi mehkiimi srci ... Mislil sem postati izbranec, nekaj imenitnega, posebnega — karkoli si bodi velikega sploh, oj seveda, pa sem se zapil, izgubil, vrgel proč ... To je vse, kar sem dosegel! In celo življenje bi mi kmalu ugrabili ti brezdušni, brezvestni ljudje — življenje enega človeka ... A še je čas, še je čas!

In z izrazom slabotnega človeka, ki je srdit nad samim seboj, se je oziral naokrog, kje bi se mu ponudila prilika, da bi tudi dejansko pokazal in utešil svoj srd. Ne da bi dolgo pomišljal, je skočil na posteljo in strgal s stene sliko Venerino, ki ga je nekoč stala mnogo denarja. Pričel jo je trgati s hitrimi, nervoznimi rokami v drobne kosce.

— Pa zakaj bi visela ta reč v moji sobi in pričala jasno o mojem slabem, skvarjenem okusu! je šepetal s stisnjenimi ustnicami in metal hlastno kosce kartona krog sebe. — Naj se uniči vse to! To je za pohotne starce in zvodenele estete: jaz pa stojim na razpotju življenja in imam resnejše opravke, da se poslovim od samega sebe.

Predno je legel v posteljo, je dvignil iz malega predalčka pisalne mize droben, že nekoliko osivel zvezek in ga ogledoval kakor z nevoščljivimi in zlobnimi očmi.

— Samo nocoj še, si je rekel, nocoj poslednjikrat! Jutri bom zažgal to svojo preteklost in potem se poslovim od teh reči in tistih časov, ki so me uklenili nase s tisočnimi sponami samoljubja ...

„Tisti časi“ so pomenjali zanj življenje, ki je ležalo že daleč za njim, življenje tako bogato in plodno, tako samozavestno in polno vere vase, kakor je bilo v resnici ubogo in bedno, onemoglo in polno dvomov to njegovo sedanje življenje. To so bili tisti časi, ko je imel Ivan Štefula že veliko in sijajno mnenje o sebi, polno silnega upanja, da se nekoč visoko povzpne preko vseh teh poprečnih ljudi naokrog — „teh filistrov in drhali“ — kakor je krstil v svoji brezmejni mladostni nevednosti svoje poštene soljudi ... Zdelo se mu je tedaj, da čuti v sebi mogočno, silno zvanje, ki ga bo napravilo umetnika-stvarnika po milosti božji; da bo razvil svojo osebnost, ki se bo kakor vihra in orkan razlila preko dežel. Zato

je pisal verze in tudi slikal je. Z muziko se je pečal in za politiko se je zanimal. Zato je nosil kot viden znak svojega duševnega plemstva dolge lase in črno, umetno zavozljano kravato; zato je zrl mračno v svet in se smehljaj bolešno in skeptično.

To so bili „tisti časi“, od kojih se je nameraval posloviti Ivan Štefula, ko je ležeč v postelji listal po drobnem zvezku, po svojem najdražjem, na kojega vsebino je zidal toliko svojih nad ter je sedaj s popačenim, nalašč potvorjenim glasom, kakor sebi samemu v zasme, polslišno recitiral svoje lastne stihe:

Kod hodiš zdaj, mladenka ti,
z lasmi opalnimi,
z očmi udano-tožnimi,
sentimentalnimi . . .

Obmolknil je, kakor bi odrezal.

— Kaj, to da sem se drznil napisati jaz — to? je skočil kvišku in se popraševal glasno. — In na trhle, ničvredne verze sem zidal svojo zlato bodočnost, gradil svoje upe, stavil svoje impertinentno pričakovanje — v tem sem iskal talenta . . . hahaha, kolika zmota! In vse na njem je izbruhnilo v dolg, krčevit smeh. V visokem loku je zamahnil z zvezkom, s svojim najdražjim, da se je raztrgal in so mali, tenko popisani lističi sfrfotali kakor male, bele, zapuščene ptičke po zraku, plapolali nekaj časa in se lovili, nazadnje pa popadali vsekrižem naokrog . . .

— Adijo! Adijo! se je poslavljal od njih Ivan Štefula. — Adijo, mladost — poezija! . . . „Kod hodiš zdaj, mladenka ti?“ . . . Iznova se je pričel smejati s svojim naglim, krčevitim smehom, metal se je na posteljo in se zopet vzpenjal ter neprestano ponavljal te svoje štiri verze. In sredi najšumnejšega smeha mu je nenadoma jelo polzeti iz oči dvoje velikih in težkih solza. —

Ivan Štefula si je zagrnil glavo z odejo in v smehu in ihtenju zaspal. Spal je še vedno, ko je že davno skozi okno pozdravljalo solnce — tisto veličastno pomladno solnce, ki ga je tako silno pričakoval. Ležal je napol razodet, s priprtimi ustnicami, ki so vztrepetavale od časa do časa kakor v pridušenem ječanju; zganile so se roke, v starikavih gubah mladega čela je dremala skrb . . .

Tako spijo — težko in nemirno — mladi ljudje v tistih prestrašenih časih, ko kljuje in gloje, ruje in zastruplja, stvarja in ruši v njih dušah najtrpkejša bolečina spoznanja.

